

KİTAP VE DERGİ TAHLİLLERİ

H. Z. ÜLKEN

ARMAND CUVILLIER, *Où va la sociologie française, avec une étude d'Emile Durkheim sur la sociologie formaliste*, Marcel Rivière, Paris, 1953.

İlk defa **Introduction à la sociologie** adlı kitabıyla sosyoloji cereyanları ve metotları hakkında objektif ve hakşinas görüşüyle dikkati çeken **A. Cuvillier**, 1950 de iki cilt halinde oldukça mufassal **Manuel de Sociologie**'yi neşretti. Bu eserde ilk defa Fransız sosyolojisine yabancı olan Amerikan tecrübi sosyoloji araştırmalarına etraflı bir bakış, umumî ve müşterek bir ilim zihniyeti içinde eritilmektedir. **Cuvillier**, bu üçüncü kitabıyla Fransız sosyolojisinin bugünkü durumu hakkında kısa ve vazıh bir fikir vermekte ve bilhassa Fransız sosyolojisinin yeni istikameti bakımından bazı tenkidler yapmaktadır.

Müellife göre, Fransız sosyolojisinin önderleri **Montesquieu** ve **Condorcet**'dir. Fakat, onlardan sonra **Saint Simon**'la daha vazıhlaşan hatları bilhassa **Comte**'ta kemale gelmiştir. Aradaki uzun tereddüt ve zızzak devresinden sonra, sosyoloji kendisine **E. Durkheim**'de üstadını buldu. Durkheim Mektebi metodunun vuzuhuna ve gayretinin büyüklüğüne rağmen, felsefe ile karışmadan kendini kurtaramadı. Bu yüzden de hemen 1920 den beri Fransa'da bu mektebe karşı bir tepki başladı. Günden güne ihmale uğradı. Buna mukabil, yabancı memleketlerde Durkheim Mektebi daha iyi karşılandı. Gökalp üzerindeki tesirini Ziyaeddin Fahri doktora teziyle gösterdi. Sao-Paulo Üniversitesi'ndeki tesiri de daha az mühim değildi. Bugün Durkheim'in bir kısım neşredilmemiş eserleri İstanbul Üniversitesi tarafından neşredilmeye başlamıştır [Bunlardan Birinci Ciltten burada bahsedeceğiz]. İngiltere'de **Malinowski** ve **R. Brown**, ona kısmen bağlandılar. Amerika'da **Lowie**, **Talcott Parsons** birçok farklara rağmen, ona karşı büyük saygı göstermekte ve değerini belirtmektedirler. Fransa'da **Levi-Strauss** ve **Davy** o geleneği devam ettiriyor. Amerika'da bütün eserleri yeniden tercüme ediliyor, ve bir müddet ihmale uğnadığı halde, Amerikan sosyolojisi üzerine baştan tesiri görülüyor. Durkheim'in meziyeti, sosyolojiyi objektif bir ilim hâline koymak için yaptığı büyük cehidedir; kusuru da oradan bir nevi felsefe çıkarmaya kalkmasındadır ki, bu kusur sosyoloji tarihine "sociologisme" adıyla geçmiştir. Fakat, burada onun kusurlarını büyülterek, meziyetine göz yummamak lâzım gelir.

Bununla beraber felsefe, sosyolojinin bu taşkın ve iddiacı görüşünden intikamını aldı. İlk defa Almanya'da **Dilthey**, "Manevî İlimler" çığırını açarak, **Comte**'tan **Durkheim**'e kadar gelen bütün natüralist sosyoloji görüşüne hücum etti. **M. Weber**, bu görüşü az çok tâdil ederek, yine bir sosyoloji anlayışına tatbik etti. Daha sonra, umumiyetle *phénoménologie* felsefesi, sosyolojiyi yeniden tahlil ve tenkidten geçirdi.

Onu bir "mahiyet ilmi" olarak kurmaya çalıştı. Bu hareketlerle mâkul hudutlarına çekilen sosyolojinin, yine de Durkheim çalışmalarından faydalanacağı şeyler vardır.

Fakat, bu gelişme olurken, Fransa'da yeni bir sosyoloji tecrübesi belirdi: Bu, hukuk sosyolojisine felsefe yolundan girmiş olan **Gurvitch**'in tecrübesidir. **L. von Wiese**, Alman Sosyoloji Dergisi'nde **Gurvitch**'in seleflerine karşı haksız tavrını şiddetle tenkid etmekte ve iddialarından birçoğunun evvelce mevcut olduğunu söylemektedir (Bu mesele üzerinde **Cahiers intern. de sociologie**'de münakaşa devam etmiştir). **Gurvitch**'e göre, eski sosyolojinin birtakım sözde problemleri vardır: 1) Tarih felsefesi problemi; 2) **Düzen, ilerleme** fikirleri arasındaki sun'î zıdlık; 3) Ferdle cemiyet arasında varlığı iddia edilen sahte zıdlık; 4) Psikoloji ile sosyolojiden birini seçme mecburiyeti şeklindeki sahte problem; 5) **Üstün faktör** araştırmadan ibaret olan sözde problemdir. **Cuvillier**'ye göre, **Gurvitch**'in eski sosyolojiye hücum için ileri sürdüğü bütün bu deliller uzun zamandan beri muhtelif sosyolojiler tarafından birbirine karşı zaten söylenmiş, müdafaa yapılmış ve bugünün sosyolojisinde tamamen bilinen fikirlerdir. Bunun için **Cuvillier** bazan **von Wiese**'nin mütalâalarına başvurmakla beraber, umumiyetle kendi verdiği misellerle bu sözde problemlerden herbirinin kimler tarafından ve nasıl tenkid edildiğini gösteriyor. **Mereno**'nun *sociometrie*'sinin bütün bir tecrübi araştırma ekolü halindeki çalışmalarını zikrediyor. **Cuvillier**'ye göre **Gurvitch**'in *typologie*'sinin indi ve tahkiksiz olduğunun en iyi delili, temellerini değiştirdiği halde bünyesini muhafaza etmesidir. "Kendi itirafına göre, bu *typologie*, aslında fenomenolojik metodlara dayanıyordu. Fakat, bunlar terkedilince, binanın baştan kurulması lâzımdı. Halbuki eserlerine bakınca, onun yalnız teferrüatta değişiklik yaptığı ve terminolojide az çok tâdilâtla kaldığı ve aslından hiçbir şey değiştirmedigi görülür. **Derinliğine sosyolojinin tabakaları, seviyeleri veya planları** artmıştır: Yediden ona çıkmış ve bazı tadilat yapılmıştır.. Fakat, **ıçtımâilik şekilleri, kitle, cemaat ve komünyon** arasında gösterdiği farklar olduğu gibi kalmıştır. Halbuki bunlar hep fenomenolojik sosyolojiden mülhemdir." İndilik, **Gurvitch**'in yaptığı bölümler, alt-bölümlerin sayısızlığında da görülüyor. **Von Wiese**'nin gösterdiği gibi, bu ufki ve şakuli plânların, tabakaların, seviyelerin, tiplerin, şekillerin, bu semboller ormanının teferrüatı içinde insan kayboluyor." — **Cuvillier**'ye göre: "Herkes, mahiyeti kendine göre anlar. **Gurvitch**'in sisteminin indiliği, ayırdığı ıçtımâi tiplerin tarifinde meydana çıkmaktadır. Meselâ o bir yerde, kitleyi şöyle tarif ediyor: İçtımâi baskı en çok şuurların kaynaşması en az olduğu hal. Halbuki, **Scheler**'in tâbiriyle heyecanların sirayetinin o derecede arttığı öyle kitle hâdiseleri yok mudur ki, orada ıştirâk edenlere hiçbir baskı olmasın ve katileşmede tamamen gerçekleşsin. **Maisonneuve**, "**Cahiers**'nin bir sayısındaki yazısında cemaat ve komünyon kavramlarının büsbütün başka bir tefsirini yapıyor. Ve kolektif **Biz**'lerden müstakil, ferdler arası rabitalardan ayrı bir şahırlar arası rabita kavramını işe karıştıyordu." **Cuvillier**'ye göre "**Gurvitch**'in sosyolojik kategorileri tamamen indi kavramlardan, mücerret tiplerden, gayri-zamanî, gayritarihî tiplerden ibarettir; zira onlar olgulardan çıkarılmış olmayıp, zihinde imal edilmiş birtakım kadrolardır. Vaktiyle **Durkheim**'in **Simmel**'e karşı yapmış olduğu bütün itirazlar, burada onun için muteberdir. **Durkheim** şöyle diyor: Cemiyetin muhtevası, form'undan ne hakla ayrılıyor; böyle bir tecrid metoda uygun olmadığı gibi, bu tarzda yapılan bir tecrid de bir ilmin objesi olamaz. Aynı sözleri şimdi **Gurvitch**'in *typologie*'si için tekrar edebiliriz". "Bununla beraber, **Cuvillier**'ye göre, Fransız sosyolojisi **Gurvitch**'e münhasır değildir. **M. Sorre**, **Friedmann**, **Le Bras**, **Bettelheim**, ve daha birçokları **Centre**'de veya müstakil olarak onunla hiç

alâkası olmayıan tecrübi araştırmalara devam ediyorlar. **Centre**'in dışında da seçim sosyolojisine ait mühim araştırmalar yapılmıştır. Bilhassa bu vesileyle A. Siegfried, Morazé ve P. George'un adlarını zikretmek lâzımdır. Din sosyolojisinde ilk tecrübi araştırmalar **Le Bras** tarafından yapıldı. Ayrıca **P. George**'un şehir sosyolojisine dair mühim çalışmalarını da hatırlamalıdır. 1924 te Marcel Mauss tarafından kurulan **Fransız Sosyoloji Enstitüsü** faaliyetine devam etmektedir. Nitekim, 1949 dan beri eski **Année sociologique** yine muntazaman çıkmaya başlamıştır. Bütün bu çalışmalar Gurvitch'ten ayırılır ve Durkheim Mektebinin tam devamı sayılamazsa da, yine aynı geleneğin içindedir. "Bütün bu araştırmaların umumî karakteri konkre'ye doğru gidisleridir. Fakat, burada sosyolojiyi başka bir tehlike tehdit ediyor. Birincisinde olgulara dayanmayan mücerret bir sosyoloji tehlikesi olduğu halde, bu ikincisinde fikirlere dayanmayan sırf olgulara saplanma tehlikesi vardır. Bazı anketlerde, neticede ne çıkarılacağı bilinmeden, bir yığın malzeme biriktiriliyor." Fakat, bu tehlike başkaları tarafından da fark edilmiş bulunuyor. "Teori ile tecrübi pratik arasında, esası sırf formel olan bir sosyoloji ile içtimai gerçeğin kongre incelenmesi arasındaki boşanma tehlikesi" tehlikelerin en büyüğüdür. Bu bakımdan, Durkheim Mektebine karşı bir yığın tenkid yapılabilir: Fakat, o hiç olmazsa bu tehlikeyi önlemeye çalışmıştı. Ne Durkheim, ne talebeleri bir **umumî sosyoloji**'nin varlığını inkâr etmediler. Fakat bu umumî sosyoloji, onlara göre başlangıç değil, araştırmaların neticesi olabilirdi. M. Mauss, bazı İngiliz ve Amerikan çalışmaları dolayısıyla (1927 de) sosyolojinin küçülmekte olduğundan üzülerek bahsediyor ve bunun son derecede vahim neticeleri olacağını söylüyordu. Sosyolojiyi haksız yere diğer sosyal ilimlerden ayırıyorlar, diyordu. Morris Ginsberg de Alman formalist sosyolojisinden bahsederken, onun çok fazla sınırlanmış neticelere doğru gittiğinden şikâyet ediyor. "Bununla beraber, Cuvillier'ye göre, bu boşanma tehlikesi önlenebilir. Yalnız çok yazık ki, bu ümit bize sosyoloğlardan ziyade bazı *spécialiste*'lerden gelmektedir. Artık, Durkheim sosyolojisine dönüleceğinden bahsedilemez: Çünkü, sosyoloji ile felsefeyi lüzumundan fazla birleştirmeye kalkmıştı. Daha ziyade Fransız sosyolojisi geleneğini muhafaza etmek, ve başlangıcında ampirik verileri, tarihi, etnoğrafyası, statistiği, konkre müşahedesi olmayıan sosyolojinin olamayacağını ve Simiand'ın tâbi-riyle ne olgusuz fikir, ne de fikirsiz olgu bulunamayacağını kabul etmek lâzım gelir."

Cuvillier, 208 sayfalık bu küçük kitabının sonuna Durkheim'in İtalyanca bir dergide 1900 de İtalyanca olarak neşredilmiş olan George Simmel'i tenkid eden bir yazısının Fransızca tercümesini koymaktadır ki, bu yazı *Année Sociologique*'in ilk sayısında neşredilen **Simmel**'in Fransızca bir makalesine tam mukabele sayılabilir ve müellifin kanaatine göre, neşrinden 53 yıl sonra basılmış olmasına rağmen, aktüel değerini muhafaza etmektedir.